

RECENZJE I SPRAWOZDANIA [Reviews and reports]

**Jerzy Brzeziński, Barbara Chyrowicz, Zuzanna Toeplitz,
Małgorzata Toeplitz-Winiewska (2017). *Etyka zawodu psychologa*.
Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN (ss. 635)**

Ukazało się nowe wydanie *Etyki zawodu psychologa*. Kolejne, trzecie, znacząco zmienione wydanie należy przyjąć z zadowoleniem, ponieważ terażniejszość jest pełna zaskoczeń na skutek niebywałego postępu cywilizacyjnego i przemian wymagających funkcjonowania osoby na podstawie nowych *wzorców*, a nie *śladów* (terminy T. Tomaszewskiego). Zmienność czy płynność naszych czasów potęguje wrażenie nieustannego stawania wobec konieczności dokonywania wyborów, także życiowych. Mówimy o etyce w polityce, ekonomii, marketingu, administrowaniu. Prowadzimy szczególnie gorące dysputy w naukach medycznych oraz w psychologii. Globalizacja, kult podmiotowości jednostki, bycie autorem siebie, prawo do wolności i przedsiębiorczości, nowe osiągnięcia naukowe i ich zastosowanie w praktyce to ważne moderatory wyborów życiowych, których człowiek na co dzień dokonuje. Wybory życiowe powinny być korzystne dla jednostki i wspólnoty, ale i trafne ekonomicznie. Przede wszystkim muszą być etyczne, tzn. wyrażać szacunek dla autonomii osoby, nieszkodzenia (w medycynie *primum non nocere*), być wyrazem

dobroczynności oraz sprawiedliwości. Zakres wyzwań etycznych *tu i teraz* znacznie się poszerzył. We współczesności ważne są problemy etyczne z zakresu eugeniki, zapłodnienia *in vitro*, problemy etyczne na tle przeszczepów narządów, trudna jest kwestia odstąpienia od wspomaganego życia w stanach terminalnych itd. Po prostu nauki medyczne i społeczne w przeszłości były na innym poziomie rozwoju i przez to wiele problemów nie istniało. Zakres wyzwań dla psychologów także znacznie się poszerza. Stąd potrzeba nowego przewodnika etycznego dla nich. Znanstwo etyki zawodowej jest ważne także z tytułu ochrony prawnej psychologa wykonującego swój zawód. W wystarczającym stopniu chroni przed nieświadomym naruszeniem prawa cywilnego, a czasem i karnego. Nie da się zatem przecenić doniosłości wydanego podręcznika.

Autorami są wybitni specjaliści z zakresu teorii i praktyki wykonywania zawodu psychologa oraz bioetyki. Podręcznik tworzy szanse kształcenia psychologów na znacznie wyższym poziomie zawodowym, a dla psychologów już wykonujących zawód stanowi *vademecum* refleksji etyczno-psychologicznej.

Ważną właściwością dobrego psychologa jest zdolność do uzasadnienia słuszności psychologicznego oddziaływania argumentami natury etycznej. Podręcznik jest bardzo przydatny dla osób prowadzących badania naukowe w zgodzie z dobrymi obyczajami w nauce oraz z uwzględnieniem swoistości badań ściśle psychologicznych.

Niekiedy podręczniki z zakresu etyki przypominają zbiór receptur (niczym *książka kucharska*), czyli zbiór wskazań co do technologii uzyskania określonego produktu. Swoistością tego podręcznika, co jest zasługą jego autorów, jest prowokowanie czytelnika do refleksji etycznej oraz kształtowanie postaw etycznych – każdy czyn musi posiadać swoje uzasadnienie oparte na faktach.

Trudno wymienić wszystkie kwestie i dylematy etyczne, które zostały omówione w podręczniku, a istotne w pracy psychologa. Zwróć uwagę tylko na niektóre.

Barbara Chyrowicz jest autorką siedmiu rozdziałów. Sześć z nich poświęconych jest ogólnym rozważaniom nad podstawowymi teoretycznymi problemami moralności, a jeden – neuroetyce. Na podkreślenie zasługuje zarówno trafny dobór treści, jak i styl rozważań. Czytelnik może zapoznać się z podstawami filozoficznymi właściwego postępowania. Na uwagę zasługuje staranność, z jaką Autorka definiuje używane pojęcia, aby były jasne, wyraźne i operatywne, oraz łatwość, z jaką porusza się w problematyce socjologii, prawa, psychologii, teologii oraz filozofii.

Studiowanie rozdziałów napisanych przez B. Chyrowicz umożliwia do-

skonalenie własnych umiejętności filozofowania nad osobistymi wyborami życiowymi w aspekcie ich etycznej słuszności. Cenne są rozważania nad podstawowymi rodzajami teorii etycznych: konsekwencjonalizmem i deontologizmem (s. 46-49). W przypadku kolejnego wydania sugeruję Autorce opis również innej typologii teorii etycznych: liberalizm *vs* komunitarianizm (teoria wspólnotowa) (por. Beauchamp, Childress, 1996). Jako psycholog rehabilitacji w relacjach z osobą z określoną niepełnosprawnością staje przed wyborem koncepcji pomocy: wykorzystania przede wszystkim pozytywnych zasobów osoby i oferowania niezależnego życia (liberalizm) albo zastosowania prostej, nacechowanej dobroczynnością, opieki. Warto przy okazji zauważyć, że nadmierna pomoc jest formą przemocy, odbieraniem osobistej wolności i stanowienia o sobie. Jest pozbawianiem osoby szans na samodzielne życie.

Jerzy Brzeziński jest autorem trzech rozdziałów poświęconych etyce w badaniach naukowych w aspekcie ich poprawności metodologicznej, wiarygodności uzyskanych danych empirycznych, praw autorskich, uszanowania praw osób badanych, stosowania testów psychologicznych i kwestii ich interpretacji dla diagnostyki indywidualnej. Na uwagę zasługują rozważania dotyczące niemoralnych eksperymentów. Dotyczą one m.in. eksperymentów Ascha, Milgrama i Zimbardo. Stosowanie praktyczne uwag J. Brzezińskiego może przyczynić się do wzrostu prestiżu zawodowego psychologów oraz poprawy jakości wykonywanych usług psychologicznych. W tym segmencie pozostaje

problem niegodziwego wykorzystywania wiedzy psychologicznej dla celów manipulowania zbiorowością. Mam na myśli nadużywanie wiedzy psychologicznej w procedurach wyborczych, handlu, promocji suplementów diety itp.

Małgorzata Toeplitz-Winiewska jest autorką ośmiu rozdziałów. Dotyczą one etyki praktycznego wykonywania zawodu psychologa jako zawodu zaufania publicznego, prowadzenia dokumentacji i jej ochrony, jakości orzeczeń i opinii wydawanych przez psychologa, całej obszernej kwestii udzielania pomocy psychologicznej, działalności psychologa sądowego, opieki nad osobami chorymi, starymi i umierającymi. Szczególnie interesujący jest rozdział 16, w którym autorka uporządkowała terminologię dotyczącą form pomocy psychologicznej, znaczenia zaufania w relacjach pacjent – psycholog oraz omówiła trudny problem relacji między nadmierną opiekunczością nad pacjentem a pomocniczością umożliwiającą przeżycie przez pacjenta/klienta godności ryzyka. Nie można klientowi pomocy psychologicznej odebrać prawa do przeżycia ryzyka z tytułu dokonywanych wyborów życiowych.

Zuzanna Toeplitz jest samodzielnym autorem trzech rozdziałów. Dotyczą one metodyki nauczania etyki na studiach psychologicznych, psychologa występującego w mediach społecznościowych oraz problematyki – psychologa w relacjach z niepełnoletnimi. Zostało tu omówionych wiele problemów prawnych, jak np. zgoda wydawana przez opiekuna prawnego na badania osoby niepełnoletniej. Psycholog powinien przejawiać szczególną wrażliwość na negatywne następstwa samych badań.

Komisje bioetyczne do tej kwestii przywiązują wiele uwagi. Prawa rodziców i opiekunów są zagwarantowane w konstytucji i w innych aktach prawnych.

Obszerna jest część piąta podręcznika, w skład której wchodzi pięć rozdziałów wspólnego autorstwa Zuzanny Toeplitz oraz Małgorzaty Toeplitz-Winiewskiej, poświęcona kompetencjom merytorycznym i personalnym psychologa oraz psychologowi funkcjonującemu w przestrzeni instytucji czy środkach masowego przekazu. Autorki, obok bardzo dobrego przygotowania merytorycznego, posiadają znakomite doświadczenie praktyczne. Dr M. Toeplitz-Winiewska pełni od wielu lat funkcję Przewodniczącej Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. Stąd treści zawarte w tej części posiadają w pewnym sensie wartość regulacyjną co do sposobu pełnienia funkcji psychologa.

Czytelnikami podręcznika mogą być nie tylko studenci psychologii, ale i pracownicy nauki prowadzący badania naukowe oraz czynni zawodowo psychologowie, będący biegłymi sądowymi i doradcami zawodowymi, piszący ekspertyzy czy prowadzący specjalistyczną psychoterapię. Podręcznik powinien wchodzić do podstawowego kanonu literatury obowiązkowej nie tylko na studiach psychologicznych, ale i medycznych oraz nauk o zdrowiu.

Literatura cytowana

Beauchamp, T.L., Childress, J.F. (1996). *Zasady etyki medycznej* (tłum. W. Jacórzyski). Warszawa: Wydawnictwo Książka i Wiedza.

Roman Ossowski